

<https://doi.org/10.34142/23129387.2020.62.03>

УДК 81/161/2/373

ORCID 0000-0001-6028-4066

НЕВРОТИЧНА ОСОБИСТІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН В ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Валерія В. Мельник,

доктор філософських наук, професор, професор кафедри психології і педагогіки Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» м.

Бахмут, Україна

E-mail: melnik-filosof1981@ukr.net

Актуальність. У статті досліджується проблема неврозу, який фактично є соціальною хворобою; але якщо більшість психоаналітиків і хочуть абстрактно визнавати цю істину, вони все ж або не бажають, або не здатні зайнятися вивченням тих елементів нашого суспільства, яке породжує цю хворобу. Невротизм є одним із соціальних проявів людської ідентичності, наділеної свідомістю і волею. Насамперед проблема неврозу є актуальною і поширеною в психологічному та релігійно-філософському пізнанні. Проте сьогодні очевидно, що тривожним екзистенціалам (не патологічним, а таким, як страх) ні в екзистенціалізмі, ні в соціальній філософії не було приділено належної уваги.

Результати. Наголошується, що невротизм є одним з основних нерозгаданих соціальних феноменів людського існування, що динамічно трансформуються. У сучасній ситуації зміни суспільного устрою і розпаду релігійних та культурних норм, що уособлювали розумність і позитивність, виникають нові форми нейротизму (як, наприклад, страх соціуму, самотності, смерті), нові сфери його прояву. Психологічні та історичні підходи, які вивчали сьогодні, втрачають свою ефективність і значущість, вимагаючи глибокого переосмислення й нових підходів. У межах науково-прагматичної традиції невротизм розумівся як випадковий момент свідомості, тому акцент робився на вивченні способів подолання страху, його причин, підстав і наслідків, метафізичного страху як такого не було.

Зроблено висновок, що невротик, як правило, звертається до нас зі скаргами переважно емоційного характеру. Він почуває себе нещасливим. Він досить чутливий, а інші люди легко виводять його зі стану душевної рівноваги. У нього може бути почуття власної неповноцінності; він досить часто ображається або роздрознюється; його можуть мучити страхи, якими він неспроможний керувати і які, як він сам знає, є нерозумними.

Акцентується увага, що різні почуття невротика сильніші його інтелектуальних здібностей. При зіткненні емоцій з інтелектом, почуття в нього почасти перемагають. Невротик бачить, що він відчуває страх в обстановці, коли, як він знає, ніякої об'єктивної небезпеки не існує; гнів може повністю оволодівати ним, навіть якщо він знає, що його гнів не виправданий або що було б краще в даній ситуації зберігати спокій. Невротик може роками боротися з незрозумілою прив'язаністю до людини або залежністю від неї, хоча та людина, як це відомо невротичу, зовсім йому не підходить або навіть згубно впливає на нього. У нього спостерігається сильне емоційно прикрашене прагнення робити те, що, як він сам розуміє, є неправильним або шкідливим; його почуття часто змушують його робити те, що він сам вважає беззмістовним, непотрібним або згубним.

Ключові слова: невротична особистість, екзистенціал, тривожність, особистість, людина, соціум, суспільна свідомість, світогляд, ідентичність.

Neurotic personality as a socio-cultural phenomenon in existential psychology

Doctor of Philosophy, Professor, Professor of the Department of Psychology and Pedagogy, Horlivka Institute of Foreign Languages, Donbass State Pedagogical University, Bakhmut, Ukraine

Relevance of a problem. The article examines the problem of neurosis, which is actually a social disease; but if most psychoanalysts want to acknowledge this truth in the abstract, they are either unwilling or unable to study the elements of our society that give rise to this disease. Neuroticism is one of the social manifestations of human identity, endowed with consciousness and will. First of all, the problem of neurosis is relevant

and widespread in psychological and religious-philosophical cognition. Today, however, it is clear that disturbing existentials (not pathological, but such as fear) have not been given due attention in existentialism or social philosophy.

Results. It is emphasized that neuroticism is one of the main unexplained social phenomena of human existence, which are dynamically transforming. In the current situation of changing social order and the collapse of religious and cultural norms, which embodied reason and positivity, there are new forms of neuroticism (such as fear of society, loneliness, death), new areas of its manifestation. The psychological and historical approaches we have studied today are losing their effectiveness and significance, requiring profound rethinking and new approaches. Within the scientific-pragmatic tradition, neuroticism was understood as a random moment of consciousness, so the emphasis was on the study of ways to overcome fear, its causes, causes and consequences, metaphysical fear as such was not.

Conclusion. It is concluded that the neurotic, as a rule, addresses us with complaints of mostly emotional nature. He feels unhappy. He is quite sensual, and other people easily bring him out of balance. He may have feelings of inferiority; he is often offended or irritated; he may be tormented by fears which he is incapable of controlling and which, as he himself knows, are unreasonable.

It is emphasized that the different feelings of the neurotic are stronger than his intellectual abilities. When emotions collide with the intellect, the feelings in it partially win. The neurotic sees that he feels fear in a situation where, as he knows, there is no objective danger; anger can completely control him, even if he knows that his anger is not justified or that it would be better in this situation to remain calm. A neurotic can struggle for years with an incomprehensible attachment to or dependence on a person, although that person, as the neurotic knows, does not suit him at all or even has a detrimental effect on him. He has a strong emotional desire to do what he understands is wrong or harmful; his feelings often force him to do what he considers meaningless, unnecessary, or destructive.

***Keywords:** neurotic personality, existential, anxiety, personality, person, society, public consciousness, worldview.*

Вступ. Аналіз невроту з позиції екзистенціальної психології так само дозволяє виявити основні сфери, умови і смисли його проявів на рівні організації суспільної свідомості. Актуалізуючи на рівні свідомості окремої особистості,

невротизм у певних умовах може набути характеру масового явища, що охоплює значні верстви населення. Характер масових неврозів може слугувати точною характеристикою людини того чи іншого суспільства, у якому відбуваються соціальні процеси. Унаслідок цих причини невроз як предмет дослідження є складною теоретичною проблемою і становить інтерес не тільки для соціальної та екзистенціальної психології та власне філософії, але й для релігії, аналітичної психології, соціології та інших наук..

Якщо розглядати культурний спадок не як у глобальних масштабах, а з більш вузької точки зору – сімейні традиції, освітні шкільні програми, модні тенденції та субкультурні течії, характерні для певного проміжку часу, то можна спрогнозувати не лише типові риси здорової людини, але й передбачити найбільш визначні фактори формування неврозу.

Метою статті є виявити особливості рецепції невротичної особистості, що формують тривожні відтінки у вияві характеру, і причини впливу на неї культурного середовища, а найголовніше – недолюбленість людини, нереалізованість, емоційна нерозвантаженість як основний фактор виникнення неврозу, невротичність у неспівпадинні мислення і способу життя конкретної людини загальноприйнятим кліше, стереотипам і заборонам, характерним для сучасного суспільства.

Методи дослідження системний, який дозволив проаналізувати явище неврозу встановити проблему невротичної особистості як комплексного феномену і як особистого світосприйняття; аналітичний, що виявляє філософсько-естетичний зміст досліджуваного явища і його місце в патопсихології та соціальній психології XX-XXI ст., а також дозволяє з'ясувати рецептивні та комунікативні особливості невротика.

Сьогодні невротична особистість породжується не лише окремими переживаннями людини, а також тими специфічними культурними умовами, у яких ми живемо. Якщо придивитися до довкілля, то можна побачити, як соціальні й культурні аспекти

впливають на значущість наших емоційних переживань, якого кольору їм надають і якою формою їх наділяють.

Карен Хорні прибирає на задній план фізіологічні умови формування неврозу, зазначаючи, що більшість її пацієнтів, які брали участь у даному дослідженні, уже мали схильність до певних висновків і поведінки задовго до залучення до травмуючої ситуації. Більше того, психолог зосереджує увагу читачів на тому моменті, коли суспільство і сам індивід визначають свою соціальну приналежність (Хорні, 1993).

Автор стверджує, що зрозуміти невроз неможливо без «детального знання обставин життя індивіда», а це, у свою чергу, має на меті його місце в соціальному прошарку і рівень культурного розвитку. Отже, медичний термін «невротична особистість» не може вживатися у відриві від культурних аспектів. Критерії нормальності свої в кожній культурі, більше того, вони індивідуальні для кожного соціального прошарку і змінюються в залежності від статевої приналежності. Ці нюанси необхідно враховувати психотерапевту під час встановлення такого діагнозу, як невроз. Основна проблема сучасної людини, яка провокує ріст рівня тривожності, що приводить до невротичного стану, це велика різниця між амбіціями і можливостями для їх реалізації. Відсутність фінансів, часу або сил для здійснення планів приводить до глибокого внутрішнього конфлікту, який загострюється через страх, що викликає побоювання негативної реакції оточуючих. Невроз виступає у якості захисної реакції на цю вигадану загрозу (Хорні, 1993). Однак праць, присвячених вивченню широкого спектру особистісних рис, що характеризують хворих на невроз, і, можливо, спонукаючих до розвитку цих порушень, вкрай мало.

Традиційно досліджуваний спектр особистісних особливостей включає в себе, як правило, характеристики, що мають тісний зв'язок з феноменом «невротичність». Дана ситуація багато в чому пов'язана з відсутністю адекватного цим завданням інструментарію – методик, які дозволяють виявити широкий спектр особистісних рис невротичного регістру. Така методика була створена в році польським дослідником

Е. Александровичем та його співавторами (Aleksandrowicz J. W., Klasa, J. Sobanski, D. Stolarska, 2006). Адаптації цієї методики до українських умов ще не проведено. Усе це і визначило мету даного дослідження. Як встановлено в статті, за результатами клінічного спостереження провідне місце в картині психічної дезадаптації за всіма варіантами дискурсивного типу особистості займають патологічні порушення тривожно-депресивного кола (Чуркин, 1997; Корнетов, 2007), а також про зв'язки між подібною психічною симптоматикою і характеристиками особистості, що відповідають її дискурсивному статусу (Чайка Ю.В. та ін., 2006; Положий, 1997; Панченко, 2004; Brown, 1994; Draguns, 2001).

Невротики все життя прагнуть підвищити свою самооцінку. Помилка в тому, що, на їх думку, це єдиний спосіб заслужити любов оточуючих або коханої людини, іншими словами, ідуть на самопожертву. Невротикам потрібно добиватися успіху в будь-якій для них справі, щоб робота приносила задоволення, тим самим підвищуючи самооцінку і доводячи спочатку самому собі «нормальність свого існування», – зазначає В. Дружинін (2010). За цим слідує планування і влаштування особистого життя. Життєва позиція у спілкуванні з іншими людьми в невротика повинна бути активна. І тільки тоді з'являється шанс із невпевненого і замкненого в собі стати людиною корисною суспільству, надати собі можливість бути повністю щасливою.

Результати. Помітною характерною рисою неврозу, що відразу кидається в очі, є чіпкість цієї хвороби і повільність, важкість її лікування. У відомих галузях різних для кожної людини, що мають велике значення, невротик виявляється майже нездатним учитися на досвіді життя. Йому вкрай важко подолати страх або припинити діяльність, нерозумність якої йому самому зрозуміла. Перш за все ми ніколи не повинні забувати, що невротик усе ще живе в умовах тієї самої соціально-економічної системи, через яку він першопочатково і захворів. Відповідно, невротик постійно піддається впливу нового досвіду, нових ситуацій і нових взаємовідношень такого типу, які відтворюються і знову активізують ті деструктивні

діючі умови, якими і була викликана його хвороба. Будь-який наляканий і недовірливий невротик може щоденно посылатися на тисячу подій у житті нашого часу, які підкріплюють у нього негативну думку про людей. Дуже важко перевиховати хвору людину, коли життя, зазвичай, кожен день підтверджує, що багатьом людям не можна довіряти, що вони схильні до насилля, егоїстичні, зловредні і ніколи не знаєш, чого від них ще очікувати. Проблема переучування невротика ускладнюється далі тим фактом, що майже всі люди, навіть ті, у яких не превалюють порочні якості, у певні моменти життя здатні на егоїстичні, антисуспільні вчинки. Невротик помиляється, коли вважає, що ці якості складають найбільш суттєві елементи характеру звичайної людини або те, що за цими якостями можна скласти про нього повне уявлення, наголошує Д. Ольшанський (Ольшанский, 2007: 199). Розуміння невротиком людей однобоке, однак не так-то просто йому це довести.

Конкуренція та експлуатація, внутрішньо притаманні економічній системі конкуренції і гонитвою за приватновласницьким прибутком, безперервно впливають на життя всіх нас – і невротиків і не-невротиків. Р. Мей пише, що ці умови мають для невротика особливе значення: вони підсилюють його страх, його почуття неповноцінності, індивідуалістського, деструктивного характеру його поведінки. У кінцевому результаті невротичні страхи і невротична поведінка не можуть бути повністю подолані, поки в пацієнта не виробляється деяке розуміння соціальних причин того поганого поводження, якого він підлягав раніше і ще підлягає нині (Мэй, 2001). До тих пір, поки невротик прагне з чисто індивідуальних позицій зрозуміти свої важкі відношення з людьми, він ніколи повністю не одужає, бо його індивідуальні труднощі колишні і сучасні є результатом певних соціальних умов, а не злої волі чи поганої поведінки того чи іншого індивіда. Необхідно прагнути, щоб невротик навчився бачити зв'язки, які існують між загальними і конкретними явищами, і міг зрозуміти, якими специфічними шляхами соціальні сили нашого часу створюють для нього особистісні труднощі. Цим ми не хочемо сказати, що для одужання невротик повинен стати філософом, істориком або

знавцем політекономії, але це означає, що невротик повинен мати якесь уявлення про сили, які на нього тиснуть. Наприклад, невротик не зможе вирішити проблеми шлюбу, сім'ї та сексуальності, якщо він не усвідомить те непристойне положення, яке жінка займає в нашому суспільстві.

З постійним зусиллям у невротика хибних уявлень і плутанини тісно пов'язано зусилля викривлених та егоїстичних властивостей його особистості. Ті властивості, у вищому ступені індивідуалістичні й породжені конкуренцією, які привели невротика до викривленого судження про свою особисту ситуацію, щоденно підкріплюються практикою і властивостями нашого життя в умовах вільного підприємництва. Невротик не може бути вилікуваним, якщо він не змінить свої хворобливі якості, але ці якості закріплюються завдяки його участі в житті нашого часу. Усе це сприяє продовженню і навіть закріпленню його неврозу.

Другою головною причиною повільності і труднощі лікування неврозу, на думку Р. Мея, є той факт, що *невроз – це не лише стан розуму*, – це відображення цілком реальних, об'єктивно існуючих практичної діяльності і взаємовідношень, у які вступає невротик. Іншими словами, невроз – це відображення його способу життя, і для того, щоб змінився невроз, необхідно змінити конкретний спосіб життя невротика. Він повинен припинити свою деструктивну практику; він повинен переіменувати своє відношення до жінки; він повинен зрозуміти, хто його істинні вороги, і ефективно з ними боротися; він повинен об'єднатися з конструктивно діючими людьми, з конструктивними силами нашого суспільства (Мэй, 2001).

Однак, не так легко змінити спосіб життя, що складався роками. Це відноситься до людей усіх вікових категорій, але дорослій людині стає особливо важко змінювати свої матеріальні обов'язки. Почасти неможливо перейти на іншу роботу або змінити професію, окрім того випадку, коли людина погоджується йти на будь-які жертви і випробовувати неприємності, які можуть бути цілком суворими і довготривалими. Важко знайти нове місце в житті; різноманітні

практичні обставини можуть зробити майже неможливим уникнення учителів, які деструктивно впливають на нього, родичів або інших людей зі свого безпосереднього оточення. Важко змінювати спосіб життя, який стабілізувався, ще й тому, що нас з ним пов'язує матеріальна зацікавленість, що ми витягаємо з нього певні вигоди. Ставити перед невротиком питання про зміну умов його життя – значить вимагати від нього досить багато, бо об'єктивно міняти їх важко, а невротик видобуває з них певні матеріальні і психічні вигоди. З точки зору матеріальної, особлива залежність невротика від інших людей у фінансовому відношенні може приносити йому фізичні зручності. Якщо він відмовиться вносити свою частину праці в забезпечення домашнього господарства, він може отримати більше часу для читання і задоволення тих чи інших своїх потреб; він зможе мати набагато більше вільного часу і відчувати значно менше втомливості, якщо він буде практично мало турбуватися про догляд за дітьми. Він може надати перевагу залишитися на своїй нецікавій або принизливій роботі і скаржитися з цього приводу замість того, щоб утруднювати себе пошуками кращої роботи, що пов'язано з ризиком та відомими труднощами.

Третій фактор, зазвичай, важче зрозуміти, ніж перші два. Задача знайти успішний вихід з важких життєвих ситуацій не приводить просто до того, що невротик починає намагатися тим чи іншим способом або уникнути труднощів, або справитися з ними. Щоб жити відповідно до власних норм, а також відповідно нормам інших людей, невротик у випадку, якщо його поведінка відходить від норм, повинен якось виправдатися або пояснити цю поведінку. Ці виправдання призначені для того, щоб переконати як самого себе, так і інших людей, і перешкоджають усвідомленню невротиком того, що він робить. Хоча ці виправдання зводяться до різновиду самообману, невротик може триматися за них дуже міцно. Він чинить так тому, що, коли він відмовиться від цих виправдань, він негайно стане перед рядом проблем, яких він боїться і з якими він всіма силами прагне не стикатися.

Перелік можливих викрутасів, самовиправдань і пом'якшуючих обставин майже безкінечний. Усі вони зводяться до постійних вивертів невротика, відкритим чи домислюваним, що він безсильний будь-що вдіяти: умови й обставини, що знаходяться поза його контролем, вимагають його діяти саме так, як він це робить. Це невротичне почуття слабкості – складне явище. Перш за все воно частково оправдане, бо невротика зробили хворим обставини, які об'єктивно перебувають поза його контролем. По-друге, почуття безпорадності невротика за необхідністю повинно виникнути як результат його неправильного розуміння дійсності і того стану збентеження, у якому він перебуває; ці ж причини не дали йому вирішити свої труднощі, не дивлячись на запеклі, але неправильні спроби невротика їх подолати. Невротик персоніфікує й індивідуалізує свої проблеми; він має справу з видимістю явищ, а не з їх сутністю; ізольованими, індивідуалістичними прийомами і засобами він береться за вирішення таких проблем, з якими він без допомоги і підтримки інших людей не справиться. Сукупність усіх цих обставин і невдач створюють у невротика почуття безпорадності і переконання, що він володіє такими силами, які він не може зрозуміти і не спроможний контролювати.

Проблема, однак, значно складніша. Більшість невротиків використовують своє почуття безпорадності у своїх власних цілях. На думку Є. Алексеєнкової (2009), щоб уникнути боротьби і підтвердити, що його не можна вважати відповідальним за деструктивні, антисоціальні елементи в практиці його поведінки, невротик дійсно може сказати собі й іншим: «Ви не можете особливо розраховувати на мене. Я не дуже тямущий і не дуже добре справляюсь з тим, що мені доручають. Від мене мало користі, я слабкий і безпорадний, я надміру молодий (або надміру старий) тощо, тому обережніше відносьтесь до мене» (Алексеєнкова, 2009: 48).

Усе сказане вище зводиться до розвитку «штучного» комплексу неповноцінності – міркування про настрій, що діє цілком деструктивно на самого невротика. З одного боку, така впевненість, безсумнівно, робить життя в деяких відношеннях

більш легким. Якщо невротик упевнений, що він слабкий, неповноцінний, то це в певній мірі слугує йому виправданням його невдач: він може вимагати особливої допомоги і звільняється від необхідності продовжувати боротьбу з неврозом. Ці практичні вигоди, які виходять із почуття неповноцінності, пояснюють, чому деякі дорослі невротики відкидають будь-які докази того, що вони дійсно не потворні, не дурні, що вони не є неповноцінними в будь-якому іншому значенні, і відмовляються розглядати ці питання. Якщо б вони це визнавали, їм довелося б відразу стикнутися з проблемами, яких вони уникали через мотиви, не пов'язані з нібито властивою їм неповноцінністю. Саме з цієї причини проста логіка і бесіда не зможуть впевнити невротика, що він не є неповноцінною істотою.

З іншого боку, ця думка про власну неповноцінність досить болюча для невротика. Вона не приводить до істинного душевного спокою і, утримуючи невротика від правильних спроб справитися зі своїми проблемами, почасти веде до більш серйозних невдач. Тому почуття неповноцінності потрохи поглиблюється, бо воно заставляє невротика неправильно міркувати про ситуацію і діяти в такому напрямі, що справи дійсно починають іти все гірше і гірше. Існує й інший вид виправдання своїх невдач: провину за всі свої недоліки невротик може звалювати на інших і дорікати їх за це. Цей деструктивний спосіб дії невротика є результатом одностороннього погляду на людей і обстановку, що складається; згідно з цією точкою зору, винні завжди інші люди, які примушують невротика діяти так, як він зробив. Ухиляючись від особистої відповідальності і займаючись пошуками винних, невротик не може вирішити свої труднощі. На додачу його антисуспільні погляди і поведінка створюють усе нові проблеми: безперервно виникають сварки між невротиком та іншими, його ізоляція підсилюється, особисті труднощі збільшуються, і наступають нові невдачі.

Є, звичайно, ще багато інших видів невротичних оправдань і форм самообману, за допомогою яких невротик пробує полегшити своє життя, зазначає D. Bhugra (2005). Усі вони мають своїм початком вплив на невротика різних видів

антисуспільної поведінки інших людей. Отриманий таким чином досвід знаходить своє відображення у свідомості невротика, викривляючи цю свідомість у відповідному направленні, породжуючи безвідповідальні, неправдиві й антисуспільні погляди, які потім стають характерним виявом спотвореної свідомості невротика. Питання про причини, наслідки і впливи цих невротичних виправдань і відмовок заслуговували б самі по собі особливого солідного дослідження, але в даній праці детальний виклад їх не видається можливим і необхідним. Я згадав про ці факти тому, що недосвідчена людина зазвичай надто спрощено відноситься до поведінки невротика, не приділяючи достатньої уваги тим поясненням, які у відкритій чи прихованій формі невротик висуває на виправдання своїх вчинків. Через туман виправдань, відмовок і маскувань своїх вчинків, а також через те, що істинний смисл поведінки невротика часто суперечить його удаваним або відкрито проголошеним намірам, нелегко буває встановити, як же дійсно необхідно трактувати поведінку невротика. Часто виявляється, що нам самим легше з'ясувати це питання, ніж пояснити його невротика, бо оправдальні докази, які вигадусь невротик, призначені ним перш за все для того, щоб запевнити самого себе (Bhugra, 2005:88).

Четвертий фактор, що пояснює те, чому невротик часто нічому не навчається і не міняє під впливом набутого досвіду або обговорення з ним його труднощів, які повинні були б йому допомогти, виходять з того, що невроз – не статична соціальна практика, не статична структура неправильних, суперечливих суджень та ідей, невроз – не статичне нерозуміння суспільного процесу; невроз – це також і викривлений особливим чином тип психічної діяльності. Порівняємо мислительний процес з математичними формулами. Нераціональну структуру мислення ми спостерігаємо і під час неврозу, хоча тут вона може бути в значній мірі помітною. Однак і при неврозі вона іноді виступає різко: наприклад, одна з моїх пацієнток починала хвилюватися, коли вихваляли її виступ на сцені. Якщо похвала була настирною, вона розлютовується! Тому так важко добитися того, щоб невротик змінив своє розуміння; якщо навіть ми дамо

йому правильну інформацію, його викривлення розумового процесу приведуть його до висновку, що відрізняється від тих, які варто було нормально очікувати.

Якщо правда, що для неврозу характерні викривлення розумового процесу, то ці викривлення, природно, стосуються не лише розуміння невротиком його особистих відношень, але й поширюються і на інші сфери. Насправді, скрупульозне спостереження завжди покаже, що в звичайного невротика є серйозні викривлення також і в галузі абстрактного мислення. Як би не були чуттєвими невротики, вони не можуть зрозуміти себе як ціле, і точно так же вони не можуть охопити в цілому будь-які з особистих відношень, у які вони втягнуті; їхні мислительні процеси набули захисного, складного і тенденційного характеру. При такому характері викривленого розуміння дійсності та викривлених мислительних процесів невротик стає недієздатним справитися прямо й просто з певними ситуаціями, що мають для нього вирішальне значення. Отже, невроз у своїй сутності являє собою викривлену соціальну практику разом з обмеженням свідомості й викривленням його структури. Якщо додати до цього факту, що невротик продовжує жити в заснованому на конкуренції суспільстві, що він тому підлягає щоденно новим несправедливостям і тим впливам, які його зробили хворим у свій час, то ми починаємо розуміти, чому звичайною логікою і простими мірами перевиховання часто не вдається подолати впевненість невротика або змінити його поведінку.

Jackson S., Keel P. та Ho Lee Y. (2006) стверджують, що можна достатньо добре показати, як психоаналітики наших днів, не дивлячись на всі їх розмови про «культуру», не дали повного аналізу соціальних сил і продемонстрували зростаючу тенденцію вивчати психічні процеси в невротика у відриві від оточуючого його реального світу. У дійсності ці психоаналітики ніколи не відступали від вихідної позиції Фрейда. Це цілком наочно виступає в теоретичній орієнтації праць Кардинера, але те ж саме можна побачити і в працях Хорні і Фромма. Пробуючи пояснити відношення між невротиком і соціальним середовищем, психоаналітики не виходять за межі біологічного

або психологічного підходу до довкілля (Jackson, Keel, Ho Lee, 2006: 500). У практиці психоаналітиків суспільство являє собою не більш матеріальним, ніж психіка людей. Психоаналітики ніколи не відмовлялися від вихідної фрейдівської тавтології: інстинкти (або біологія) створюють психіку, психіка визначає суспільство, суспільство визначає психіку. Хоча деякі з психоаналітиків відкидають фрейдівські формулювання про інстинкти, вони тим не менше зберігають сутність вказаної тавтології, а саме – ствердження, що психіка створює психіку. Чим пояснити, що психоаналітики незмінно виявляються нездатними вияснити дійсні відношення між невротиком і суспільством, у якому він живе? Чому вони обмежуються безплідними, абстрактними психологічними висновками?

J. Brook, K. Pahl (2006) доводять думки, що відповідь на це питання треба шукати в корінній проблемі, що постає на сьогодні перед усіма американськими психіатрами, у тому числі і перед психоаналітиками. Невроз фактично є соціальною хворобою; але якщо більшість психоаналітиків і хочуть абстрактно визнавати цю істину, вони все ж або не бажають, або не здатні зайнятися вивченням тих елементів нашого суспільства, яке породжує цю хворобу. Тому невротик, як правило, звертається до нас зі скаргами переважно емоційного характеру. Він відчуває себе нещасливим. Він досить чуттєвий, і інші люди легко виводять його зі стану душевної рівноваги. У нього може бути почуття власної неповноцінності; він досить часто ображається або роздрознюється; його можуть мучити страхи, якими він неспроможний керувати і які, як він сам знає, є нерозумними (Brook, Pahl, 2005: 335).

Виявляється, що різні почуття невротика сильніші за його інтелектуальні здібності. При зіткненні емоцій з інтелектом почуття в нього почасті перемагають. Невротик бачить, що він відчуває страх в обстановці, коли, як він знає, ніякої об'єктивної небезпеки не існує; гнів може повністю оволодівати ним, навіть якщо він знає, що його гнів не виправданий або що було б краще в даній ситуації зберігати спокій. Невротик може роками боротися з незрозумілою прив'язаністю до людини або залежністю від неї, хоча та людина, як це відомо невротичу,

зовсім йому не підходить або навіть згубно впливає на нього. У нього спостерігається сильне емоційно прикрашене прагнення робити те, що, як він сам розуміє, є неправильним або шкідливим; його почуття часто змушують його робити те, що він сам вважає беззмістовним, непотрібним або згубним.

Висновки і перспективи дослідження. Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що однозначної думки про сутність та причини виникнення неврозу не існує. Пояснюється це тим, що дана проблема мало досліджена в екзистенціальній психології і вимагає як практичних, так і теоретичних розробок. За своїм значенням невроз є хворобою розуму. Якщо емоційні реакції невротика є безладні, внутрішньо суперечливі або недоречні по відношенню до умов об'єктивної дійсності, це означає лише те, що його оцінка або розуміння цієї дійсності за своєю суттю неправильні. Перспективи подальших досліджень я вбачаю в тому, що невротик, який є ворожо настроєним індивідом, постійно проявляє нерозумні емоції гніву, розлюченості, ненависті, обурення і роздратування. Який безпосередній або внутрішній початок (на противагу початку, що завершується у зовнішній дійсності) цих емоцій? Його необхідно шукати лише в певних уявленнях або судженнях про інших людей. Цей ворожо налаштований до всіх невротик дивиться на людей і судить про них як про небезпечних, шкідливих створіннях, які в певному зручному випадку наносять йому неприємності. На цій основі він цілком логічно буде ненавидіти людей. Емоції такого хворого є правильним вираженням його поглядів і суджень про людей, показником того, як він розуміє їх. Якщо ми зрозуміли дійсну ситуацію, на яку реагує невротик, то для того, щоб зрозуміти також і його емоції, необхідно в'яснити його викривлені уявлення про цю ситуацію і помилкові оцінки, які він застосовує в даній ситуації, виявляючи свої емоції. Емоції невротика – продукт викривленого розуміння ним об'єктивної ситуації. Практично це означає, що коли ми хочемо змінити емоційні реакції невротика в певних ситуаціях, ми повинні змінити його розуміння цих ситуацій і судження невротиків про них.

Література

Алексеевкова Е.Г. Личность в условиях психической депривации. Питер, СПб, 2009. 96 с.

Дружинин В.Н. Варианты жизни. Очерки экзистенциальной психологии. Питер, СПб, 2010. 156 с.

Корнетов А.Н. Оценка депрессивных расстройств у больных, страдающих соматическими заболеваниями, в условиях первичной медицинской сети // Российский психиатрический журнал. 2007. - № 1. - С. 37-41.

Мэй Р. Экзистенциальная психология, М., 2001.

Ольшанский Д.А. От лингвистики Якобсона к клинике Фрейда: метонимия и метафора в психотическом языке // Теоретический журнал Credo New. № 3 (51), 2007. С. 191-212.

Панченко Е.А., Гладышев М.В. Анализ влияния этнокультуральных факторов на суицидальное поведение в Удмуртии // Психич. здоровье и безопасность в обществе: Науч. материалы 1-го нац. конгр. по соц. психиатрии. -М., 2004. С. 92.

Положий Б.С. Культуральная психиатрия как актуальное направление психиатрической науки и практики // Культуральные и этнические проблемы психического здоровья: Сб. науч. тр. М; Ижевск, 1997. - С. 6-10.

Хорни К. Невротическая личность нашего времени; Самоанализ / Пер. с англ. В. В. Старовойтова; Общ. ред. и послесл. Г. В. Бурменской. М.: Прогресс: Универс, 1993.

Чайка Ю.В., Тартаковская А.Б., Чайка Ю.Ю. К вопросу об адаптации личности к новой социокультуральной среде // Социальные преобразования и психическое здоровье: Научные материалы 2-го национального конгресса по социальной психиатрии. М., 2006. С. 74.

Чуркин А.А. Основные предпосылки эпидемиологических исследований в транскультуральной психиатрии // Культурал. и этнич. проблемы психического здоровья: Сб. науч. тр. -М.; Ижевск, 1997. С.10-16

Aleksandrowicz JW, Klasa K, Sobański JA, Stolarska D. Kwestionariusz osobowości nerwicowej KON-2006. Krakow: PPA Editorial Committee; 2006.

Bhugra D. Cultural identities and cultural congruency: a new model for evaluating mental distress in immigrants // Acta. Psychiatr. Scand. 2005. Vol. III, №2. P. 84-93.

Brook J.S., Pahl K., The protective role of ethnic and racial identity and aspects of an Africentric orientation against drug use among African American young adults // J. Genet. Psychol. 2005. Vol. 166, № 3. P. 329-345.

Brown G.W., Morgan P. Clinical and psychosocial origins of chronic depressive episodes // Brit. J. Psychiatry. 1994. - Vol. 165. - P. 28-35.

Draguns J.G. Toward a truly international psychology: beyond English only // Am. Psychol. 2001. - Vol. 56, № 11. - P. 1019-1030.

Jackson S.C., Keel P.K., Ho Lee Y. Trans-cultural comparison of disordered eating in Korean women // Int. J. Eat. Disord. 2006. Vol. 39, № 6. P. 498-502.

Оригінальний рукопис отриманий 16 січня 2020 року

Стаття прийнята до друку 28 січня 2020 року